

Інна Ніколіна

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
кандидат історичних наук, доцент (Україна)
e-mail: nikolina120581@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4969-5929>

Оксана Вознюк

Львівська філія Дніпровського національного
університету залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
e-mail: oksa_w2000@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4186-6113>
ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/E-5188-2016>

**Обсяги лізингових поставок Радянському Союзу
в роки Другої світової війни**

Анотація. Метою статті є спроба об'єктивного висвітлення обсягу поставок у результаті військово-економічного і політичного співробітництва Радянського союзу з Великобританією і Сполученими Штатами, а також особливості їх надходження і використання в СРСР. Здійснено намагання розкрити роль іноземних технологій, які надійшли по ленд-лізу в справі модернізації вітчизняного виробництва. Адже з моменту розпаду антигітлерівської коаліції і аж до останнього часу питання поставок у СРСР завжди перебували в епіцентрі гострих дискусій щодо оцінки вкладу кожного з партнерів по антигітлерівській коаліції в справу перемоги над нацизмом. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових принципів: історизму, наукової об'єктивності, системного підходу в аналізі історичних процесів, що розглядаються. Ефективними виявилися такі спеціальні історичні методи, як проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, описовий, історико-системний. **Наукова новизна дослідження** визначається комплексною розробкою теми у тісному взаємозв'язку подій, які відбувалися у розглянутий період, узагальнено дані щодо допомоги за програмою ленд-ліз Радянському Союзу в роки Другої світової війни. **Висновки.** На основі аналізу історіографічної та джерельної бази, можна впевнено зазначити, що поставання техніки і сировини в СРСР по програмі ленд-лізу, по суті, врятували радянську державу від краху в 1941-1942 рр. та допомогли модернізувати певні галузі військового виробництва. Однак надходження зарубіжних «оборонних матеріалів» супроводжувалося безліччю протиріч, особливо в 1941-1943 рр. Головним з них було повільне розгортання союзниками процесу поставок у СРСР, що складали в той час незначну частину від радянських потреб. Ближче до кінця війни внесок ленд-лізу в сукупний військовий потенціал СРСР істотно збільшився. Союзницькі поставки на адресу СРСР сприяли активізації досліджень, впровадження досягнень зарубіжної конструкторської думки в радянських авіа, кораблебудуванні тощо і подоланню відставання СРСР по ряду напрямків військового виробництва. До того ж, можна впевнено вказувати на те, що Радянський Союз перейняв роль «буфера» та виконав те, заради чого США та Англія постачали матеріали, технологію та сировину, адже радянська держава повинна була перетворитися у плацдарм, з якого розпочнеться звільнення Європи.

Ключові слова: антигітлерівська коаліція, військово-економічне співробітництво, Друга світова війна, ленд-ліз, поставки в Радянський Союз.

Постановка проблеми. Ленд-ліз як військово-економічне і політичне співробітництво Радянського союзу з Великобританією і Сполученими Штатами стало унікальним явищем в історії Другої світової війни. Воюючи із противником, країни антигітлерівської коаліції виявились здатними надавати допомогу один одному ресурсами і зброєю, зокрема. США була запропонована програма матеріальної допомоги союзникам, які боролися із нацистською Німеччиною та її союзниками завдяки наданню в борг або в оренду «оборонних матеріалів». А це так само стало міцним економічним фундаментом для сформованої коаліції.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Впродовж тривалого часу вивченню проблеми допомоги СРСР по ленд-лізу приділялася недостатня увага, а якщо ця тема і згадувалася, то лише в контексті історії дипломатичних відносин військового часу. Це пояснюється

засекреченістю архівних матеріалів і тим, що в роки холодної війни проблема ленд-лізу в СРСР виявилася заручницею протистояння колишніх союзників. Однак вже на сучасному етапі тотальне ламання міфів щодо Другої світової війни в українській історіографії розпочалося після подій 2013-2014 рр. Фіналом цього стає колективне дослідження за загальною редакцією О. Зінченка [Бігун, Бутко, В'ятрович, Галушко, Горобець, & Громенко, 2016]. Серед вітчизняних дослідників, які значну увагу приділяли питанню ленд-лізу, слід відзначити О. Фрадинського [Фрадинський, 2013; Фрадинський, 2017], В. Барановську, І. Дахно [Барановська, Дахно, 2011], Л. Гончаренко та А. Конєву [Гончаренко, Конєва, 2017], В. Молтусова [Молтусов, 2013]. Уже на початку 2000-х рр. публікуються праці, де досліджуються поставки по програмі ленд-ліз за окремими галузями промисловості. Зокрема, М. Данілов [Данілов, 2009] досліджує авіаційні постачання; С. Іванов – танкові [Іванов, 2010], А. Комарков аналізує проблему військово-морських поставок [Комарков, 2012, 2013]. Необхідно відзначити і працю Н. Бутеніної [Бутеніна, 2004], в якій авторка дотримується нейтральних позицій та обчислює ленд-ліз в 7% від вітчизняного виробництва 1941-1945 рр., які стали домінуючим для усієї історіографії пострадянського простору.

Метою статті є спроба об'єктивного висвітлення обсягу постачань у результаті військово-економічного і політичного співробітництва Радянського союзу з Великобританією і Сполученими Штатами, а також особливості їх надходження і використання в СРСР. Здійснено намагання розкрити роль іноземних технологій, які надійшли по ленд-лізу в справі модернізації вітчизняного виробництва. Адже з моменту розпаду антигітлерівської коаліції і аж до останнього часу питання поставок в СРСР завжди перебували в епіцентрі гострих дискусій щодо оцінки вкладу кожного з партнерів по антигітлерівській коаліції в справу перемоги над нацизмом.

Виклад основного матеріалу. Активна дипломатія на міжнародній арені в перші роки Другої світової війни призвела до того, що 8 березня 1941 р. сенат США схвалив закон про ленд-ліз, 11 березня 1941 р. його було затверджено Конгресом, а вже 11 травня 1941 року американський президент ратифікував Закон про забезпечення захисту Сполучених Штатів [Закон о ленд-лизе, 1941].

Поширення ленд-лізу на СРСР пришло після підписання 14 серпня 1941 р. «Атлантичної хартії», до якої вже 24 серпня 1941 р. приєднався Радянський Союз. [Атлантическая хартия, 1941].

У жовтні 1941 р. на базі відділу з координації допомоги іноземним державам було створено адміністрацію ленд-лізу, яку очолив заступник державного секретаря США Е. Стеттінюс. Зокрема, він у своїх мемуарах заявляє: «наша допомога СРСР почалася поза програмою ленд-ліз. Президент звернувся до генерала Е. Бернса з проханням створити групу по постачанню в Радянський Союз, щоб пришвидшити процес надання допомоги» [Стеттінюс, 2000].

Закон про ленд-ліз стосовно Радянського Союзу почав діяти після 1 жовтня 1941 р., коли А. Гаріман у Москві підписав Протокол про початок військових поставок на 1 млрд дол. Відповідно до нього Велика Британія та Сполучені штати щомісяця зобов'язувалися направляти до СРСР 400 літаків, 152 зенітні і 756 танкових гармат, 500 танків, 2 тис. т алюмінію, 7 тис. т свинцю, 1 тис. т броньованих листів для танків, 1,5 тис. т олова, 300 т молібдену та багато іншого [Фрадинський, 2013 : 124]. Отже, основа для «ленд-ліз» була сформована. Офіційно домовленості були ратифіковані в угоді «Про принципи, направлені для допомоги у веденні війни проти агресора» лише 11 липня 1942 р. під час візиту В. М. Молота до Вашингтону. Де-факто, ленд-ліз діяв уже після затвердження «Першого Московського протоколу», про постачання допомоги СРСР до кінця червня 1942 р., що вступив в дію 1 жовтня 1941 року.

Ленд-ліз мав свої результати, адже це зумовило не лише початок формування масштабного виробництва за Уралом, але і залучило СРСР до антигітлерівської коаліції, що забезпечило тоталітарну державу від поразки. Загалом програма ленд-ліз відіграла роль не лише матеріально-технічної допомоги, але і функцію своєрідної модернізації промисловості СРСР. Як свідчать у своїй публікації Л.Л. Гончаренко та А.В. Конєва сотні мільйонів доларів за програмою ленд-лізу були спрямовані на будівництво нових фабрик, військових складів, товарних станцій, заводів і інших об'єктів, як цивільних, так і військових [Гончаренко, Конєва, 2017 : 81].

Зокрема, на основі постачань США і Англії, за Уралом було побудовано 17 ТЕС і 23 ГЕС. Крім того, практично 80% усіх засобів зв'язку (радіостанції, телефонні кабелі, фронтіві телефони) були завезені на територію СРСР із Заходу. Авіабензин та більша частина кольорових металів теж транспортувалася згідно програми ленд-ліз [Бутеніна, 2004 : 148-157]. Так, за даними сучасного українського дослідника О.А. Фрадинського, всього авіаційного бензину реально надійшло близько 1370 тис. т [Фрадинський, 2017 : 194]. В. М. Барановська у своїй публікації зазначає, що за роки війни з США, Великої Британії і Канади було доставлено в СРСР 2,586 млн т авіаційного бензину та світлих бензинових фракцій, що склало 46,7 % від

радянського виробництва. Це імпортоване пальне змішувалося з місцевими авіабензинами з метою підвищення октанового числа. [Барановська, Дахно, 2011 : 13]

До липня 1942 р., із 13,5 тис. танків, близько 16%, тобто 2,2 тис. були американського чи англійського походження. Поставки ж літаків складали лише 15%, але авіатехніка західних союзників допомогла перекрити втрати 1941 р. приблизно на 40% [Бутенина, 2004: 122-124].

Керівник наркому постачання А.І. Мікоян висловив таку думку: «...Восени 1941 року, ми втратили все, і якби не ленд-ліз, не зброя, провізія, теплі речі для армії та інше спорядження, ми не знаємо, як все було би» [Бережков, 1993].

У свою чергу Е. Стеттініус зазначає: «Хоча чоботи, відправлені нами в Росію, не є зброєю або ж набоями, вони зіграли одну із важливих ролей, а особливо у зміцненні Червоної армії. Кожний, хто бачив фото військовополонених нацистів на російському фронті, з відмороженими нижніми кінцівками, зрозуміє, як важливо мати потрібне взуття, котре б дозволило долати будь-які виклики ландшафту або ж погоди. Ми згідно московському протоколу відправили 10,5 тис. т. шкіри. Російським заводам, навіть завдяки такій допомозі, важко задовольнити потреби Червоної армії, і тому ми відправили ще 1,5 млн пар армійських чобіт, і 3 млн – англійці. Якщо говорити про нестачу в Росії конкретних військових матеріалів і техніки, таких як вантажівки чи телефони, то тут ленд-ліз виконав вирішальну роль, але об'єм військових поставок, загалом, невеликий» [Стеттініус, 2000].

З початку 1942 р. до липня 1943 р. до СРСР планувалося доправити матеріалів на 9 млн т. Однак, через відсутність потрібної кількості транспорту, союзники зуміли доправити лише 4,4 млн т [Бутенина, 2004 : 122-124].

Що стосується танків та інших видів важкого і допоміжного озброєння для сухопутних сил – то перші зразки західного типу танків, прибули на території СРСР в листопаді 1941 р. в Архангельськ, а в грудні 1941 р. – в Мурманськ. [Іванов, 2010].

У СРСР постачалися англійські танки: Mk II «Matilda» і Mk III «Valentine». Останній – був сконструйований ще у 1938 р. компанією Vickers. До серпня 1943 р., британські компанії випустили приблизно 2 987 одиниць Mk II «Matilda», з яких 1 084 були відправлені до СРСР, але через втрати під час транспортування, лише 918 танків дісталось СРСР [Іванов, 2010]. Загалом, впродовж війни, британські і канадські корпорації випустили 8 275 тис. танків (6 855 – Велика Британія, 1 420 – Канада.), з яких до СРСР дійшло 3 322 тис. одиниць бронетехніки [Іванов, 2010].

За протоколами, радянське командування отримало також і британські бронетранспортери «UniversalCarrier». Загалом у перші роки війни СРСР отримав 361 одиниць Mk II «Matilda» і Mk III «Valentine» та 330 бронетранспортерів «UniversalCarrier». Безумовно, внесок цих танків у перемогу над нацистам був малозначний, однак радянське керівництво ознайомилося із західним типом військових технологій [Іванов, 2010].

Найбільш ж масовим американським танком, котрий постачався до СРСР був М4А2 «Sherman». Основні поставки їх припали на 1944 р., коли 2 345 тис. одиниць знаходились у розпорядженні радянської армії. До СРСР було відправлено 4 063 тис. за весь час військових дій [Іванов, 2010].

Окрім танків, США допомагали і бронетранспортерами типу «Scout Car» М3А1. Впродовж війни СРСР отримав 3 034 одиниць цієї бронетехніки [Іванов, 2010].

Варто згадати і за тягачі М5, котрі використовувалися артилерійськими корпусами, і впродовж 1944-1945 рр. до СРСР потрапило 200 одиниць. Кількість надісланих перевізників REO 028XS протягом 1943-1944 рр., не перевищувала 190 одиниць; кількість тягачів типу Diamond» Т-980, котрі відправлялися до СРСР впродовж 1943-45 років, не перевищує 295 одиниць [Іванов, 2010].

З 1943 по 1945 рр., до СРСР надійшли танки: «Cromwell» (6 одиниць); «ShermanCrab» II (3 одиниці); «ChurchillCrocodille» (5 одиниць) тощо [Іванов, 2010].

Безумовно, кількість техніки не перевищувала потреб, тому і таке значне постачання танків було допоміжною, другорядною функцією ленд-лізу. Основне завдання військово-технічної допомоги полягало не у доставці військової техніки, а у налагодженні виробництва на місці. Для цього потрібна була сировина, а не готова продукція.

Крім того, за московським протоколом, Штати планували транспортувати 85 тис. вантажівок, з яких лише 16 тис. було відправлено до СРСР. Зокрема, постачалися 50 моделей автомобілів, котрі виготовлялися 25 різними компаніями. Найбільше до Радянського союзу було направлено машин типу Studebaker US6 – 152 тис. Друге місце займають автомобілі Willys MD і Ford GPW – 50 тис. Надсилалися і машини інших комплектацій, але їх загальна кількість була незначною. Впродовж усієї війни СРСР отримав від канадських, американських чи англійських компаній близько 477 тис. автомобілів [Кашеев, 2000 : 3-19], що безумовно позитивно вплинуло на мобільність Червоної армії. Згідно ж з дослідженням Молтусова В.А., відсоток імпортованих автомашин ніколи не перевищував 20-30% автопарку країни [Молтусов, 2013 : 139]

Уже до 1943 року в СРСР було ввезено 3 типи американських легкових автомобілів – Bantam RC, Willys MB, Ford GPW; 20 типів вантажних автомобілів (7 – англійських, і 13 – американських) [Кашеев, 2000 : 3-19].

Окрім того, СРСР дісталися автомобілі канадського і англійського походження: Austin, Ford, AEC, MorrisComercial, Commer – англійські; Chevrolet C60L, Dodge T-100-L5 – канадські, але їх кількість була незначною [Кашеев, 2000 : 45-51].

Кількість доставлених мотоциклів невідома. Є дані, що лише в бронетанкових частинах їх чисельність перевищувала за 30 тис., а ще 5 тис. екземплярів прибрала до рук народна міліція. Загалом, до кінця війни, близько 80% мотоциклів були іноземного походження, фактично радянська військова промисловість не виробляла їх у потрібній кількості. Це були зразки типу Velocette, MAF-350, Matchless, M-30 тощо [Кашеев, 2000 : 51-53].

Щодо літаків, то сумарна кількість на території СРСР за Котельниковим В.Р., складала 18 700 тис. одиниць, з яких 14 759 – американські. Серед них: винищувач Хаукер, Белл Р-39, Р-63, Кертіс Р-40, бомбардувальники: А-20, В-25, С-47. На два винищувача постачався один бомбардувальник [Котельников, 1991].

Потрібно відзначити, що на жовтень 1941 р. із 139 авіаційних заводів на території СРСР, діяло лише 21; а у 1942 р. – вже 72. Осінь-зима 1941 р. виявилася для авіаційного виробництва критичною, адже в грудні 1941 р., нарком авіаційного виробництва зафіксував найнижчий рівень виробництва літаків [Помилка! Джерело посилання не знайдено. , с. 4]. Згідно звітів про виробництво та даним прийняття в червні збройні сили СРСР отримали 1 193 літаки, в липні – 1 807, в серпні 2 132; у вересні – 2 123; жовтні – 1 473; листопаді – 629; грудні – 143 [Данилов, 2009 : 7]. Тому завдяки московському протоколу та значенню транспортованих літаків, доля яких складала 45%, СРСР поновлювала власні авіаційні сили. Так, за Вашингтонським протоколом Радянський Союз отримав – 4 790 літаків; Лондонським та Оттавським протоколами – 6 117 і 4 583 [Данилов, 2009 : 7-8].

Беззаперечним є твердження, що значення літаків було вирішальним у перші місяці війни, а потім їх роль знижується через збільшення вітчизняного виробництва, але потрібно пам'ятати, що на основі технологій західного типу відбулося удосконалення власної авіаційної бази.

Крім авіації, союзники постачали СРСР і матеріал для авіапромисловості: алюміній, сталь, авіаканати тощо. Відзначимо, що відправки алюмінію зіграли для СРСР вирішальне значення, адже на початку війни, через втрату більшості підприємств по виплавці цього металу, єдиним джерелом були лише союзники. Із США, Канади і Англії надсилалося, починаючи з 1942 р., приблизно 8 тис. т цього металу щомісячно [Котельников, 1991].

Восени 1941 р. існувала ще одна проблема – поповнення військово-морського флоту новими кораблями, адже найбільші центри кораблебудування – Миколаїв та Ленінград були втрачені ще восени 1941 р., а верфі розташовані на внутрішніх басейнах рік не могли компенсувати ті об'єми виробництва, які продукувалися у цих найбільших центрах [Комарков, 2012 : 1]. Окрім того, деталі, які вироблялися у центральних, індустріальних центрах СРСР, теж були втрачені, що унеможливило збір кораблів в басейнах глибоких річок.

Щодо організації прийому постачань, то у Радянському Союзі під час війни функціонував орган – Військовий прийом імпортих вантажів, котрий так само розподілявся на Військовий прийом Наркомату оборони та Військовий прийом Наркомату ВМФ. Військовий прийом ВМФ був сформований в портах прибуття ленд-лізу [Комарков, 2013 : 1].

Перші союзні судна були доставлені в СРСР навесні 1942 р., коли із Великобританії прибули перші тральщики типу ТАМ. Було прийнято 7 суден: «Шики», «Хав», «Шуза», «Стефа», «Свега», «Сумба», «Сільджа» [Помилка! Джерело посилання не знайдено. , с. 2]. Загалом, до СРСР було передано 34 тральщики західного типу, які використовувалися у конвоях на Півночі [Комарков, 2012 : 3]. Окрім тральщиків, СРСР отримував до 1945 р. ще і торпедні катери: 90 катерів типу «Воспер» (14 розібраних), 60 катерів типу «ЕЛКО» (29 розібраних), 50 ТК типу «Хіггінс» [Комарков, 2012 : 3].

За весь час бойових дій, СРСР отримав 318 бойових кораблів, що, безумовно, допомогло підтримати та оновити кількісний, якісний склад військово-морських сил СРСР.

Іншим складовим елементом допомоги, котрий допоміг радянському флоту, був експорт акумуляторних батарей, адже після втрати Ленінграду, СРСР залишився без заводів, які їх продукували, і тому вироблення впало до нуля [Комарков, 2012 : 3]. Фактично, це стало тією причиною, яка унеможливила ремонт підводних та їх безпосереднє виготовлення. Доставлялися три типи акумуляторів: ОЛС-58 (США), А і В (Великобританія). Крім них, СРСР отримав 144 п'ятидюймових, 489 тридюймових американських морських установок, двісті 40 мм зенітних автоматів Бофорса, дві тисячі 20 мм автоматичних пушок Ерлікона [Комарков, 2013 : 3].

База інших запчастин для флоту, які стали основою для продукування нових кораблів, складала: 1 300 дизелів, 4 421 бензомоторів, 5 62 дизельних генераторів, 154 турбо- і бензо-

генераторів. Важливим елементом була радіотехніка і радіоелектроніка, яка внесла неоціненний вклад в розвиток радянського флоту (гідроакустична система «Тамір-1», шумопеленгатори «Посейдон», «Цефей», гідролокатори «Аздік») [Комарков, 2012 : 5].

Щодо продовольства, то кількість провізії, що була транспортована на територію СРСР, залежить від думки іноземних істориків. Наприклад, А. Саттон пише, що об'єм транспортованих продуктів харчування становив 4,2 млн т, Х. ван Туїл, пише про 5,5 млн т, А.Х. Паперно зазначає, що поставки склали 25% від виробництва в СРСР, р. Мантінг доводить, що лише 14% [Гурина, 2015 : 4].

Окрім того, цінність харчового ленд-лізу зростає, якщо взяти до уваги той факт, що весь товар доправлявся в сухому вигляді, що дозволяло зменшити тоннажність та збільшити кількість [Гурина, 2015: 7]. Якщо оцінювати продовольчий ленд-ліз, то сума витрат перевищує за 9424701211,53 руб.

Висновки. На основі аналізу історіографічної та джерельної бази, можна зазначити, що постачання техніки і сировини в СРСР по програмі ленд-лізу, по суті, врятували радянську державу від краху в 1941-1942 рр. та модернізували певні галузі військового виробництва.

Сировинний бік американської допомоги для СРСР полягав у тому, що необхідні ресурси дозволили сформувати промислову базу на Уралі та випускати необхідну кількість потрібної техніки.

Однак надходження зарубіжних «оборонних матеріалів» супроводжувалося безліччю протиріч, особливо в 1941-1943 рр. Головним з них було повільне розгортання союзниками процесу поставок у СРСР, що склали в той час незначну частину від радянських потреб. Ближче до кінця війни внесок ленд-лізу в сукупний військовий потенціал СРСР істотно збільшився.

Союзницькі поставки на адресу СРСР сприяли активізації досліджень, впровадженню досягнень зарубіжної конструкторської думки в радянських авіа, кораблебудуванні тощо і подоланню відставання СРСР по ряду напрямків військового виробництва.

До того ж, можна впевнено вказувати на те, що Радянський Союз перейняв роль «буфера» та виконав те, заради чого США та Англія постачали матеріали, технологію та сировину, адже радянська держава повинна була перетворитися у плацдарм, з якого розпочнеться звільнення Європи.

Подяка. Висловлюємо щирі вдячності працівникам бібліотек за сприяння у підготовці статті, а також членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Атлантическая хартия.** (1941). URL: <http://www.grinchevskiy.ru/1900-1945/atlanticheskaya-hartiya.php>.
- Барановська, В. М., Дахно, І. І.** (2011). Деякі аспекти ленд-лізу. *Економіка та держава*, (12), 10-14
- Бережков, В. М.** (1993). Как я стал переводчиком Сталина. Москва: ДЭМ, 400 с. URL: http://militera.lib.ru/memo/russian/berezhkov_vm/index.html
- Бігун, І., Бутко, С., В'ятрович, В., Галушко, К., Горобець, С., & Громенко, С.** (2016). *Війна і міф. Невідома Друга світова*. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 272 с. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1051295>
- Бутенина, Н. В.** (2004). *Ленд-лиз: сделка века*. Москва: ГУ ВШЭ, 312 с.
- Гончаренко, Л. Л., Конєва, А. В.,** (2017). Американська політика Ленд-лізу як форма військово-економічної допомоги СРР під час другої світової війни. *Сумська старовина*, (51), 77-87.
- Гурина, М. В.** (2015). Продовольственный ленд-лиз США. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, (12), 52-59.
- Данилов, Н. А.** (2009). Авиационные поставки по ленд-лизу в СССР в контексте стратегии антигитлеровской коалиции. *Вести. Волгоградского государственного университета*. Сер. 4, История, (2/16), 5-10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aviatsionnye-postavki-po-lend-lizu-v-sssr-v-kontekste-strategii-antigitlerovskoy-koalitsii/viewer>
- Закон о ленд-лизе.** (1941). URL: <http://www.grinchevskiy.ru/1900-1945/zakon-o-lend-lize.php>
- Иванов, С. В.** (2010) *Танки ленд-лиз в Красной армии*. Часть 1. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=73828
- Кащеев, Л. Б., Реминский, В.А.** (2000). *Автомобили ленд-лиз*. Рига: TORNADO, 57 с.
- Комарков, А.Ю.** (2013). Военно-морской ленд-лиз и организация его приемки в СССР (на примере Архангельского порта). *Общество. Среда. Развитие (Terra Humana)*, (2), 43-47.

- Комарков, А.Ю.** (2013). Технологии ленд-лиза и Советский ВМФ 1941-1945 гг. *Труды Исторического факультета Санкт-Петербургского университета*, (14), 1-10.
- Комарков, А. Ю.** (2012). Корабельный ленд-лиз для СССР в годы Великой Отечественной войны. *Общество. Среда. Развитие (TerraHumana)*, (4), .1-5.
- Котельников, В.Р.** (1991). Авиационный ленд лиз. *Вопросы истории*, (9-10), 223-227. URL: http://liberea.gerodot.ru/a_hist/kotelnikov.htm
- Молтусов, В. А.** (2013). Ленд-ліз і економіка СРСР в роки Великої Вітчизняної війни. *Економіка і регіон*, (4), 135-140.
- Стеттиниус, Э.** (2000). *Ленд-лиз – оружие победы*. Москва.: Вече, 400 с. URL: http://royallib.com/book/stettinius_edvard/lend_liz___orugie_pobedi.html
- Фрадинський, О. А.** (2013). Ленд-ліз в СРСР як форма військово-економічної співпраці країн-союзників у II Світовій війні. *Історія торгівлі, податків та мита*, (1), 122–131.
- Фрадинський, О. А.** (2017). Ленд-ліз у СРСР: нафтова компонента. *Історія торгівлі, податків та мита*, (1-2 /15-16), 187- 202.

Инна Николина

Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Оксана Вознюк

Львовский филиал Днепровского национального
университета железнодорожного транспорта
имени академика В.Лазаряна
кандидат педагогических наук, доцент (Украина)

**Объемы лизинговых поставок Советскому Союзу
в годы Второй мировой войны**

Аннотация. Целью статьи является попытка объективного освещения объема поставок в результате военно-экономического и политического сотрудничества Советского Союза с Великобританией и Соединенными Штатами, а также особенности их поступления и использования в СССР. Осуществлена попытка раскрыть роль иностранных технологий, поступивших по ленд-лизу в деле модернизации отечественного производства. Ведь с момента распада антигитлеровской коалиции и до последнего времени вопрос поставок в СССР всегда находились в эпицентре острых дискуссий в оценке вклада каждого из партнеров по антигитлеровской коалиции в дело победы над нацизмом. **Методология исследования** основана на использовании общенаучных принципов: историзма, научной объективности, системного подхода в анализе исторических процессов, которые рассматриваются. Эффективными оказались такие специальные исторические методы, как проблемно-хронологический, сравнительно-исторический, описательный, историко-системный. **Научная новизна исследования** определяется комплексной разработкой темы в тесной взаимосвязи событий, которые происходили в рассматриваемый период, обобщены данные о помощи по программе «Ленд-лиз» Советскому Союзу в годы Второй мировой войны. **Выводы.** На основе анализа историографической и источниковой базы, можно уверенно указывать, что поставки техники и сырья в СССР по программе ленд-лиза, по сути, спасли советское государство от краха в 1941-1942 гг. И помогли модернизировать определенные отрасли военного производства. Однако поступления зарубежных «оборонных материалов» сопровождалось множеством противоречий, особенно в 1941-1943 гг. Главным из них было медленное развертывание союзниками процесса поставок в СССР, что составляли в то время незначительную часть от советских потребностей. Ближе к концу войны вклад ленд-лизу в совокупный военный потенциал СССР существенно увеличился. Союзнические поставки в адрес СССР способствовали активизации исследований, внедрения достижений зарубежной конструкторской мысли в советских авиа, кораблестроении и т.д. и преодолению отставания СССР по ряду направлений военного производства.

К тому же, можно уверенно указывать на то, что Советский Союз принял роль «буфера» и выполнил то, ради чего США и Англия поставляли материалы, технологию и сырье, ведь советская государство должно было превратиться в плацдарм, с которого начнется освобождение Европы.

Ключевые слова: антигитлеровская коалиция, военно-экономическое сотрудничество, Вторая мировая война, ленд-лиз, поставки в Советский Союз.

Inna I. Nikolina

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University,
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Oksana M. Voznyuk

Lviv branch of the Dnipro National
University of Railway Transport
Ph.D (Pedagogy), Associate Professor (Ukraine)

Level of supplies of Lend-Lease for Soviet Union during the World War II

Abstract. *The purpose of the article is an attempt to objectively identify the level of supplies as a result of military-economic and political cooperation of the Soviet Union with Great Britain and the United States, and features of their income and use in the USSR. Was made an attempt to reveal the role of foreign technologies that have been lend leased in the modernization of domestic production. After all, from the moment of the disintegration of the Anti-Hitler coalition until recently, the issue of supplies to the USSR has always been at the epicenter of intense discussions on assessing the contribution of each of the partners in the Anti-Hitler coalition to the victory over Nazism. The methodology of the research is based on the use of general scientific principles: historicism, scientific objectivity, a systematic approach in the analysis of historical processes under consideration. Such special historical methods as problem-chronological, comparative-historical, descriptive, historical-systemic proved to be effective. The scientific novelty of the research is determined by the comprehensive development of the topic in the close relationship of events that took place during this time, summarized data on assistance under the program "Lend-Lease" to the Soviet Union during World War II. Conclusions. Based on the analysis of the historiographic and source base, it is safe to say that the supply of equipment and raw materials to the USSR under the Lend-Lease program essentially saved the Soviet state from collapse in 1941-1942 and helped in modernizing certain branches of military production. However, the income of foreign "defense materials" was accompanied by many contradictions, especially in 1941-1943. The main one was the slow deployment of the Allied supply process in the USSR, which at that time was a small part of needs of Soviet Union. Towards the end of the war, the contribution of the Lend-Lease to the overall military potential of the USSR increased significantly. Allied supplies to the USSR contributed to the intensification of research, the implementation of the achievements of foreign design thought in Soviet aircraft, shipbuilding, etc., and overcoming the lag of the USSR in a number of areas of military production. In addition, it is safe to say that the Soviet Union took on the role of "buffer" and did what the United States and Britain supplied materials, technology, and raw materials for, as the Soviet state should become the springboard for the liberation of Europe.*

Key words: *Anti-Hitler coalition, military-economic cooperation, World War II, Lend-Lease, supplies for Soviet Union.*

References:

- Atlanticheskaya khartiya.** (1941). [Atlantic Charter]. URL: <http://www.grinchevskiy.ru/1900-1945/atlanticheskaya-khartiya.php> [in Russian].
- Baranovsjka, V. M., Dakhno, I. I. (2011).** Dejaki aspekty lend-lizu [Some aspects of lend-lease] *Ekonomika ta derzhava - Economy and State*, 12, 10-14. [in Ukrainian].
- Berezhkov, V. M. (1993).** *Kak ya stal perevodchikom Stalina [How I became a translator of Stalin]*. Moskva: DEM, 400 s. URL: http://militera.lib.ru/memo/russian/berezhkov_vm/index.html [in Russian].
- Butenina, N. V. (2004).** *Lend-liz: sdelka veka [Lend-Lease: the deal of the century]*. Moskva: GU VShE, 312 s. [in Russian].
- Bighun, I., Butko, S., V'jatrovych, V., Ghalushko, K., Ghorobecj, S., & Ghromenko, S. (2016).** *Vijna i mif. Nevidoma Drugha svitova [War and myth. Unknown World War II]*. Kharkiv: Knyzhkovyj Klub «Klub Simejnogho Dozvillja», 272 s. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1051295> [in Ukrainian].
- Gurina, M. V. (2015).** *Prodovolstvennyy lend-liz SShA [Food Lend-Lease of USA]*. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskienauki, kulturologiya i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki – Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and history of art. Questions of theory and practice*, 12, 52-59. [in Russian].
- Ghoncharenko, L.L., Konjeva, A.V., (2017).** *Amerykansjka polityka Lend-lizu jak forma vijsjkovo-ekonomichnoji dopomoghy SRR pid chas drughoji svitovoji vijny [American policy of the lend-lease as a form of military and economic assistance to the SSR during World War II.] Sumsjka starovyna - Sumy antiquity*, 51, 77-87. [in Ukrainian].
- Danilov, N. A. (2009).** *Aviatsionnye postavki po lend-lizu v SSSR v kontekste strategii antigitlerovskoy koalitsii [Air supplies on Lend- Lease in the USSR in the context of the strategy of the Anti-Hitler*

- coalition]. *Vesti. Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta - News. Volgograd State University, Ser. 4, Istorija, 2/16*, 5-10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aviatsionnye-postavki-po-lend-lizu-v-sssr-v-kontekste-strategii-antigitlerovskoy-koalitsii/viewer> [in Russian].
- Zakon o lend-lize.** (1941). [Lend Lease Act]. URL: <http://www.grinchevskiy.ru/1900-1945/zakon-o-lend-lize.php> [in Russian].
- Ivanov, S. V.** (2010). *Tanki lend-liz v Krasnoy armii [Lend-Lease tanks in the Red Army]*. Chast 1. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=73828 [in Russian].
- Kashcheev, L. B., Reminskiy V.A.** (2000). *Avtomobili lend-liz [Lend-Lease cars]*. Riga: TORNADO, 57 s. [in Russian]
- Komarkov, A. Yu.** (2013). Voenno-morskoy lend-liz i organizatsiya ego priemki v SSSR (na primere Arkhangel'skogo porta) [Naval Lend-Lease and the organization of its acceptance in the USSR (on the example of the port of Arkhangelsk)]. *Obshchestvo. Sreda. Razvitie (Terra Humana) – Society. Environment. Development (Terra Humana)*, 2, 43-47. [in Russian]
- Komarkov, A. Yu.** (2012). Korabelnyy lend-liz dlya SSSR v gody Velikoy Otechestvennoy vojny [Ship Lend-Lease for USSR during the Great Patriotic War]. *Obshchestvo. Sreda. Razvitie (Terra Humana) – Society. Environment. Development (Terra Humana)*, 4, 1-5. [in Russian]
- Komarkov, A. Yu.** (2013). Tekhnologii lend-liza i Sovetskiy VMF 1941-1945 gg. [Lend-Lease technologies and the Soviet Navy in 1941-1945]. *Trudy Istoricheskogo fakulteta Sankt-Peterburgskogo universiteta – Proceedings of the Faculty of History of St. Petersburg University*, 14, 1-10. [in Russian]
- Kotel'nikov, V.R.** (1991). Aviatsionnyy lend-liz. [Aviation Lend-Lease]. *Вопросы истории - Questions of history*, 9-10, 223-227. URL: http://liberea.gerodot.ru/a_hist/kotelnikov.htm [in Russian]
- Moltusov, V. A.** (2013). Lend-liz i ekonomika SRSR v roky Velykoj Vitchyzn'janoi vijny [Lend-lease and the economy of the USSR during the Great Patriotic War.]. *Ekonomika i region - Economy and region*, 4, 135-140. [in Russian]
- Stettinius, E.** (2000). *Lend-liz – oruzhie pobedy [Lend-Lease: weapon of victory]* Moskva.: Veche, 400 s. URL: http://royallib.com/book/stettinius_edvard/lend_liz___orugie_pobedi.html [in Russian]
- Fradynskij, O. A.** (2013). Lend-liz v SRSR jak forma vijs'kovo-ekonomichnoi spivpraci krajinsozuznykiv u II Svitovij vijni [Land lease in the USSR as a form of military-economic cooperation of allied countries in World War II]. *Istorija torghivli, podatkov ta myta - History of trade, taxes and duties*, 1, 122–131. [in Ukrainian].
- Fradynskij, O. A.** (2017). Lend-liz u SRSR: naftova komponenta [Land lease in the USSR: the oil component.]. *Istorija torghivli, podatkov ta myta - History of trade, taxes and duties*, 1-2 /15-16, 187-202. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 05.04.2020 р.
Статтю рекомендовано до друку 10.05.2020 р.